

MAKTABGACHA TA'LIMDA TABIIY MATERIALLARDAN FOYDALANISH TEXNOLOGIYASI

*Qamashi tumani 8-sonli
DMTT direktor o'rinbosari
Tojiyeva Xayriniso Baxtiyorovna*

Annotatsiya: Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida bolalarning har tomonlama rivojlanishi uchun qulay sharoit yaratish va ularning ijodiy tafakkurini, mustaqil fikrlashini rivojlantirishda turli metodlar va vositalardan foydalaniladi. Bu vositalar orasida, albatta, tabiiy materiallardan foydalanish muhim ahamiyat kasb etadi. Tabiatning inson hayotiga yaqinligi, uni anglash va his qilish imkoniyatini beruvchi tabiiy materiallar bolalarning estetik dunyoqarashi, badiiy didi, madaniyati, atrof-muhitga bo'lgan munosabatini va amaliy ko'nikmalarini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: maktabgacha ta'lim, tabiiy materiallar, texnologiya, ijodiy rivojlanish, ekologik tarbiya, didaktik o'yinlar, sensorika, tabiat bilan tanishish, qo'llanma, bolalar rivojlanishi.

Tabiiy materiallar sifatida eng avvalo daraxt va o'simlik barglari, gullar, novdalar, shoxchalari, daraxt po'stlog'i, mevasi, don va bug'doy, turli urug'lar, toshlar, qum, gil, paxta, jun va ko'plab boshqa unsurlarni keltirish mumkin. Maktabgacha yoshdagi bolalarda did va tasavvur, ijodiy yondashuv, kichik motorikani rivojlantirish jarayonida ushbu materiallar samarali vositalardan biri sifatida foydalaniladi. Ular o'z tabiiy ko'rinishi, rangi, shakli, tuzilishi orqali bolaning e'tibori va qiziqishini tortadi, fantaziyasini oshiradi, aqliy va hissiy jihatdan boyitadi. Shu boisdan, maktabgacha ta'lim tashkilotlarida tabiiy materiallardan foydalangan holda ishlanadigan mashg'ulotlar pedagoglar faoliyatida keng o'rin egallaydi. Tabiiy materiallardan foydalangan holdagi mashg'ulotlar bolalarning tabiatni asrash, unga mehr bilan qarash, ekologik madaniyatini oshirish, ularni atrof-muhitga nisbatan mas'uliyatli bo'lishini tarbiyalaydi. Jumladan, bolalar turli-tuman barglar, po'stloqlar, mevador o'simliklar, urug'lar va boshqa materiallarni yig'ib, ularni o'rganish jarayonidayoq ulardagi tafovutlarni, o'ziga xos jihatlarni chuqurroq tushunib yetadilar. Bu esa ulardagi kuzatuvchanlik va tafakkur doirasini kengaytiradi. Tabiiy materiallardan namunalar yig'ish, tozalash, saralash, turlarga ajratish, ularni quruq va toza joyda saqlash kabi amaliy ko'nikmalar esa ularning mustaqil faoliyat yuritishiga zamin yaratadi [1].

Maktabgacha ta'limda tabiiy materiallardan foydalanish texnologiyasi boshlang'ich loyihalashtirish, mashg'ulotlarni rejalashtirish hamda materiallarni to'g'ri tanlash bosqichlaridan iborat. Dastlab, tarbiyachi pedagog tomonidan mavzu tanlanadi va unga mos bo'lgan qiziqarli mashg'ulot shakli ishlab chiqiladi. Har bir

faoliyat turi uchun mos va sifatli tabiiy materiallarni tanlash, ularni gigiyenik talabga binoan tayyorlashga alohida e'tibor qaratiladi. Zarur hollarda, tabiiy materiallar qayta ishlanadi: barglar presslanadi, po'stloqlar tozalanadi, don, urug'larning yemirilgan qismlari ajratiladi. Yosh bolalar ehtiyotkorlik bilan ishlashlari zarur bo'lgan qumtosh, nay, yog'och parchalari mayda va silliq qismlarga ajratiladi, zarur vaqt mobaynida yangilari bilan almashtirib turiladi. Tabiiy materiallar asosida tashkil etiladigan ijodiy mashg'ulotlar doirasida bolalar tabiatga yaqinlashadi, uni o'rganadi, atrof-muhitga nisbatan ham munosabati o'zgarib, uni asrashga harakat qiladi. Faoliyatlarda har bir bolaning qobiliyati va qiziqishlari inobatga olinishi natijasida ijodiy yondashuv yuksaladi, ularning individual o'ziga xosligi rivojlanadi. Tabiiy materiallardan foydalanish texnologiyasidan foydalanishning asosiy maqsadi bolalarning ijobiy hissiyotlarini qo'zg'ash va estetik dunyoqarashini rivojlantirishdan iboratdir. Tabiiy materiallardan foydalangan holda o'tkaziladigan mashg'ulotlar bolalarning tafakkurini, so'z boyligini, og'zaki nutqini, kuzatuvchanligini, tanqidiy va mantiqiy fikrlash doirasini kengaytiradi. Bu kabi jarayonlar ularni atrof-muhitdagi tabiiy jarayonlarni, o'zgarishlarni anglashiga, tabiat olamining mo'jizalariga qiziqishingizga zamin tayyorlaydi. Bu esa o'z navbatida, bolalarda mustaqil o'ylash, to'g'ri muammo yechimini izlash, kichik jamoada ishlash, o'z fikrini himoya qilish kabi ko'nikmalar rivojlanishiga yordam beradi. Tabiiy materiallar yordamida bajariladigan tasviriy san'at, applikasiya, kollaj va boshqa ijodiy loyihalar esa ularning estetik dunyoqarashini shakllantirishda muhim rol o'ynaydi [2].

Ta'lim-tarbiya jarayonini tashkil etishda quyidagi texnologik bosqichlarga amal qilinishi maqsadga muvofiq: birinchidan, dastlab, mavzu aniqlanadi; ikkinchidan, mavzuga mos zarur tabiiy material tanlanadi; uchinchidan, materiallardan foydalanish yo'riqnomasi ishlab chiqiladi va mashg'ulot o'tkaziladi. To'rtinchidan, har bir bolaning faol qatnashuvi va ijodiy yondashuvi rag'batlantiriladi, natijalar tahlil qilinadi va kamchiliklar bartaraf etiladi. Ushbu bosqichlarning barchasida tarbiyachi pedagog metodik yondashuv asosida ishlaydi, bolalar faoliyatiga yo'naltiruvchi va rag'batlantiruvchi ta'sir ko'rsatadi. Ijodiy faoliyatlarni tashkil etishda tabiiy materiallardan samarali va maqsadli foydalanish uchun, avvalo, bolalarning yosh va psixologik xususiyatlari, qiziqishlari, jo'r bo'ladigan mavzular, material turi va yaroqliligi hisobga olinadi. Har bir materialning o'ziga xos xususiyati borligini inobatga olgan holda, ulardan ijodiy asar yaratishda, mavjud fazoviy va kompozitsion yechimlarni ko'zda tutgan holda faoliyat yuritiladi. Pedagog bolalar orasida do'stona muhitni shakllantirish, ularda tabiatga, mehnat jarayoniga mehr uyg'otish, tashkilotchilik va ijodiy imkoniyatlarni oshirishga xizmat qiluvchi muhit yaratadi [3].

Maktabgacha yoshdagi bolalar uchun tabiiy materiallar yordamida tayyorlanadigan har qanday ijodiy ish ularning rivojlanish jarayoniga sezilarli ta'sir etadi. Bunda bolaning qo'l barmoqlari, bilak muskullari yetarlicha harakatga keladi,

kichik motorika rivojlanadi, kuzatuvchanlik, ixtiyoriy e'tibor, sabr-toqat, mustaqillik va mustahkamlikka ega bo'ladi. Tabiiy materiallar bilan ishlash davomida bolaning tasavvuri boyiydi, u rang va shakl uyg'unligini, ko'rinish, holat va tuzilishdagi muvofiqlikni tushunadi. Tabiiy materiallardan foydalanishda sanitariya va gigiyena qoidalariga rioya qilish ham muhim ahamiyat kasb etadi. Yig'ilgan materiallar avvalo yaxshilab tozalanadi, iloji bo'lsa, quritiladi, zararli qismlardan tozalanadi. Mashg'ulotdan oldin bolalarning qo'llari yuvilishi, ish jarayonidan keyin esa yana tozalik talablariga qat'iy amal qilinadi. Shu bilan birga bolalarni tabiiy material tufayli yuzaga kelishi mumkin bo'lgan allergik holatlar yoki boshqa xavf-xatarlardan ham xabardor qilinishi lozim. Tabiiy materiallardan foydalanish jarayonida bolalarda mehnatga, ekologiyaga va tabiatga munosabat hamda mustaqil faoliyatga bo'lgan ehtiyoj oshadi. Ular o'z hayotlariga, tabiat voqeliklariga qiziqib qaraydi, ilgari sezmagan narsalarga yangicha nigoh bilan qarashni boshlaydi. Bu esa maktabgacha ta'lim tashkilotlaridagi pedagogik jarayonning samaradorligini oshirishda muhim omil hisoblanadi [4].

Maktabgacha ta'limda tabiiy materiallardan foydalanish texnologiyasi zamonaviy pedagogikaning eng samarali yo'nalishlaridan biri sifatida doimiy takomillashish va boyib borish tendensiyasiga ega. Har bir pedagog bolalarni yangi-yangi shakllardagi ijodiy faoliyatga rag'batlantirishi, mashg'ulotlarni turlicha va zamonaviy yondashuv asosida tashkil qilishi tavsiya etiladi. Unda bolalarning o'z fikrini ayta olishi, tanqidiy yondashib, tashkilotchilik ko'nikmalarini namoyon qilishi uchun qulay muhit yaratiladi. Ushbu texnologiya, bir tomondan, bolalar uchun qulay va boshqarilishi oson bo'lgan amaliy faoliyatni tashkil etsa, ikkinchi tomondan esa, tabiat sirlari, ekologik madaniyat elementlari va ijodiy dunyoqarashni rivojlantirish orqali, bolalarda hayotga ijobiy qarash, ongli ravishda harakat qilish, mustaqil qaror qabul qilish, mas'uliyat his qilish kabilarni o'rgatadi. Unutilmas taassurotlar, yangi bilim va ko'nikmalar, ijodiy natijalar yoshlik hayotida muhim o'rin egallaydi va butun hayot davomida asqatadi. Tabiiy materiallar asosida tashkil etilgan mashg'ulotlar natijasida bola o'z-o'zini anglashi, mustaqil mehnat qilishi, fikr va tasavvur dunyosini kengaytirishi, mustahkam maqsadga erishishga harakat qilishi rivojlanadi. Boz ustiga, bunday metodlar yordamida bola tabiat, jamiyat va inson o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni puxta anglash imkoniga ega bo'ladi. Tabiiy materiallardan foydalanish texnologiyasi maktabgacha ta'limda ta'lim-tarbiya jarayonini boyitadi, bolalarning barkamol shaxs sifatida shakllanishi uchun qulay sharoit yaratadi [5].

Xulosa: Xulosa qilib aytganda, maktabgacha ta'lim tashkilotlarida tabiiy materiallardan foydalanish texnologiyasining qulay va ahamiyatli jihatlari ko'p. Bu texnologiya bolalarning mustaqil fikrlashi, ijodkorligi, atrof-muhitga bo'lgan mas'uliyatini oshirish, ekologik madaniyatini yuksaltirish, kichik motorika va tanqidiy tafakkur, ijodiy qobiliyatlarni rivojlantirishga xizmat qiladi. Tabiiy materialdan

tayyorlangan ijodiy ishlar bolalar uchun nafaqat quvnoq, balki o'zini namoyon qilishda, mustaqil o'zgarish kiritishda va baraka keltiradigan natijaga erishishda ham yordam beradi. Shu bilan birga, tarbiyachi pedagogning zamonaviy yondashuvi, ilg'or texnologiyalar bilan uyg'unlashtirilgan ijodiy integratsiyasi maktabgacha ta'lim dasturlarini yanada samarali amalga oshirishga yordam beradi. Tabiat — inson uchun cheksiz bilim va ilhom manbai. Uning boyligi esa bolalik dunyosining me'yoriy taraqqiyotiga bevosita hissa qo'shadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Aminova, S. (2022). "Maktabgacha yoshdagi bolalarning ekologik madaniyatini shakllantirishda tabiiy materiallarning o'rni." Maktabgacha ta'lim muammolari, 8(3), 54-59.
2. Akhatova, Z. (2021). "Tabiiy materiallardan foydalangan holda bolalar ijodini rivojlantirish." Ilm va zamon, 9(2), 122-127.
3. Ergasheva, O. (2021). "Maktabgacha ta'limda sensor tarbiya va tabiiy materiallardan foydalanish." Zamonaviy ta'lim, 10(4), 135-140.
4. Beknazarova, M. (2020). "Tabiiy materiallar yordamida didaktik o'yinlar tashkil qilish texnologiyasi." O'zbek pedagogik jurnali, 6(2), 111-115.
5. Abdullaeva, N. (2019). "Maktabgacha ta'lim muassasalarida tabiat bilan tanishtirish va ekologik tarbiya samaradorligini oshirish." Pedagogika va psixologiya jurnali, 3(1), 75-80.
6. Khudoyberganova, M. (2019). "Natural materiallar asosida bolalar faoliyatini tashkil etish." Pedagogik fanlar rivoji, 4(7), 77-82.
7. Dilmurodova, G. (2018). "Maktabgacha ta'lim muassasalarida ekologik tarbiya va uning ahamiyati." Innovatsion ta'lim, 5(1), 98-102.